

Stefan Żeromski (1864-1925)

Stefan Żeromski (pseud. *Maurycy Zych, Józef Katerla, Stefan Iksmoreż*) urodził się 14 października 1864 roku w Strawczynie koło Kielc, w zubożałej rodzinie szlacheckiej herbu Jelita. Jego ojciec, Wincenty, utracił majątek na skutek represji rosyjskich po Powstaniu Styczniowym i chcąc utrzymać rodzinę, został dzierżawcą folwarków. Wcześniej stracił rodziców. Matka zmarła w 1879 r., a ojciec w 1883 r. Pisarz zmarł 20 listopada 1925 roku w Warszawie. Prozaik, publicysta, dramaturg, nazwany „sumieniem polskiej literatury”, wolnomularz.

Jako dziewięciolatek przez rok uczył się w szkole początkowej w Psarach, a następnie rozpoczął naukę w Męskim Gimnazjum Rządowym w Kielcach. Na ten okres przypada jego debiut literacki. Z powodu trudności finansowych i początków gruźlicy ukończył gimnazjum bez matury. Jesienią 1886 roku zapisał się do warszawskiej Szkoły Weterynaryjnej. Brał udział w pracach tajnych organizacji, w tym w Związku Młodzieży Polskiej i w tajnej akcji oświatowej wśród rzemieślników i robotników. Z braku środków materialnych, porzucił jednak studia i zaczął pracować jako nauczyciel domowy w dworach szlacheckich na Kielecczyźnie, Mazowszu, Podlasiu i w Nałęczowie. Systematycznie prowadził dzienniki.

W Nałęczowie poznał swoją przyszłą żonę, Oktawię z Radziwiłłów Rodkiewiczową, która ułatwiła mu kontakty literackie. Ożenił się jesienią 1892 roku i w tym roku objął posadę zastępcy bibliotekarza w Muzeum Narodowym Polskim w Rapperswil, gdzie powstawały „Syzyfowe prace”, które ukazały się w 1897 r. Czteroletni pobyt w Szwajcarii umożliwił m.in. poznanie materiałów archiwalnych do dziejów polskiej emigracji XIX wieku, tutaj też nawiązał bliskie znajomości z politykami, m.in. Gabrielem Narutowiczem i Edwardem Abramowskim. W latach 1895 i 1898 ukazały się zbiory opowiadań Żeromskiego.

W latach 1897-1904 pracował w bibliotece Ordynacji Zamoyskich w Warszawie. W 1899 roku urodził się jego syn Adam. W tym samym roku ukazała się *Ludzie bezdomni*, a w 1904 wyszła powieść *Popioły*. Za honorarium mógł przenieść się z rodziną prawie na rok do Zakopanego, poświęcić się pracy pisarskiej i podróżom. Był więc Nałęczów, Zakopane, Włochy. A nawet Paryż, dokąd przeniósł się na 3 lata. Ostatecznie, w 1912 r. zamieszkał w Zakopanem. Tu spędził lata I wojny światowej. Wstąpił do Legionów Polskich i działał w Naczelnym Komitecie Zakopiańskim. Był też prezydentem Rzeczypospolitej Zakopiańskiej. W tym czasie, pozostając mężem Oktawii, która miała problemy psychiczne, związał z Anną Zawadzka, malarką, z którą miał córkę Monikę. Do Warszawy przeprowadził się jesienią 1918 r. W tym samym roku zmarł jego syn, Adam.

Żeromski działał w organizacjach demokratycznych i socjalistycznych. Zakładał Uniwersytet Ludowy, organizował kursy dokształcające dla uczniów szkoły rzemieślniczej, a w domu Żeromskich prowadzono ochronkę i tajną szkołę. W okresie plebiscytu na Warmii i Mazurach, razem z Janem Kasprowiczem, brał udział w agitacji na rzecz przyłączenia tych ziem do Polski. Aktywnie włączał się też w życie literackie. Był inicjatorem powstania projektu Akademii Literatury, Straży Piśmiennictwa Polskiego, a w 1925 roku został pierwszym prezesem polskiego oddziału PEN Clubu oraz Związku Zawodowego Literatów Polskich.

W latach dwudziestych mieszkał w Konstancinie pod Warszawą, w willi „Świt”, a później mieszkał na Zamku Królewskim w Warszawie. W 1922 ukazała się powieść *Wiatr od morza*, za którą otrzymał państwową nagrodę literacką, a w 1924 roku

Przedwiośnie. Starania o przyznanie pisarzowi Literackiej Nagrody Nobla nie powiodły się. Zmarł na serce. Pochowano go na warszawskim cmentarzu ewangelicko-reformowanym. Pogrzeb pisarza, który odbył się 23 listopada 1925 roku, stał się manifestacją narodową.

Twórczość Stefana Żeromskiego należy do kanonu polskiej literatury. Utwory tego pisarza, publikowane i czytane przez miliony Polaków, nie tylko mają stałe miejsce na listach szkolnych lektur obowiązkowych, ale stanowią inspirację dla kolejnych pokoleń twórców, przede wszystkim filmowców, doczekały się bowiem licznych ekranizacji. Powstały m.in. *Dzieje grzechu*: 1911 – reż. A. Bednarczyk, 1933 – reż. H. Szaro, 1975 – reż. W. Borowczyk; *Popioły*: 1965 – reż. A. Wajda; *Uroda życia*: 1921 – reż. W. Wauer i E. Modzelewski, 1930 – reż. J. Gardan; *Wierna rzeka*: 1922 – reż. E. Puchalski, wyświetlany pt. *Rok 1863*, 1936 – reż. L. Buczkowski i 1983 (1987) – reż. T. Chmielewski; *Przedwiośnie*: 1928 – reż. H. Szaro, 2000 – reż. F. Bajon; *Ponad śnieg*: 1929 – reż. K. Megalicki; *Wiatr od morza*: 1930 – reż. K. Czyński; *Róża*: 1936 – reż. J. Lejtes.

Naturalną kolejną rzeczą, Stefan Żeromski został patronem licznych placówek oświatowych i kulturalnych. Już w 1928 roku w Nałęczowie otwarto poświęcone pisarzowi muzeum. W Konstancinie-Jeziornie stoi dom, w którym mieszkał, a w nim prywatne muzeum, które można zwiedzać po wcześniejszym umówieniu się.

Twórczość

Główne dzieła Stefana Żeromskiego to: *Doktor Piotr*, *Duma o hetmanie*, *Dzieje grzechu*, *Echa leśne*, *Firlykowe Wzgórze*, *Ludzie bezdomni*, *Na probostwie w Wyszku*, *Nawracanie Judasza*, *O żołnierzu tułaczu*, *Popioły*, *Przedwiośnie*, *Puszcza Jodłowa*, *Rozdzióbią nas kruki, wrony*, *Róża*, *Sen o szpadzie*, *Siłaczka*, *Sułkowski*, *Szyfowe prace*, *Uciekła mi przepióreczka*, *Uroda życia*, *Walka z szatanem*, *Wiatr od morza*, *Wierna rzeka*, *Zapomnienie*, *Zmierzch*.